

Subetnické romské skupiny na území Evropy

Romy nelze považovat za homogenní etnikum. Původní pravlast mají sice společnou, jejich odlišný historický a kulturní vývoj na různých místech světa má však za následek odlišnosti v tradicích, normách chování, míře integrace a přizpůsobení se okolnímu obyvatelstvu a také v jazyce. Díky odlišnému vývoji jednotlivých skupin dnes hovoříme o jednotlivých subetnických skupinách. Různé skupiny používají různá endonyma (nebo též autonoma), které lze rozdělit do několika skupin:

- antroponymum: název skupiny odvozený od termínu člověk, lidé apod. v mateřském jazyce, nebo vzniklý na základě antropologických vlastností členů skupiny. Obvykle se zachovává znění odpovídající romštině; např. finští nebo španělští Kale (rom. černí) či francouzští Manuše (rom. lidé);
- profesionum: název skupiny odvozený od profese, kterou se zabývá či termínu pro typický výrobek. Název může být odvozen z romského i místního jazyka. Obvykle se zachovává znění odpovídající romštině; např. Kalderare – původní kotláři žijící v různých zemích světa (podle rumunského caldara – kotel), obchodníci s koňmi Lovare žijící hlavně ve střední Evropě (podle maďarského ló – kůň), slovenští sběrači starého textilu patavara (podle romského patavo – hadr);
- nacionum: označení podle okolního majoritního etnika. Používá se jak znění odpovídající romštině, tak překlad do daného jazyka většiny; např. v Lotyšsku se Romové nazývají latfika Roma, maďarští Romové sami sebe nazývají ungrika Roma;
- regionumum: označení registrující název místního majoritního obyvatelstva pro daný region, obvykle se nepoužívá romské označení, ale překládá se do daného jazyka většiny; např. burgenlandští Romové žijící v Rakousku a Německu, bergitka Roma v Polsku;
- další: označení, jejichž původ je nejasný. Obvykle se zachovává znění odpovídající romštině; např. němečtí Romové žijící na území střední a západní Evropy Sinti, etymologie tohoto slova je neznámá, existují nepodložené teorie, že se jedná o potomky vojvody Sindela, který přišel na území Německa v 15. století.

I když se Romové rozdělují do subetnických skupin, jsou si dobře vědomi společného endonyma Rom a společné příslušnosti k jednomu etniku. V Deklaraci romského národa z roku 2000 tak zazněla následující slova:

Jsme národem, máme stejnou tradici, stejnou kulturu, jsme stejného původu, hovoříme stejným jazykem. Nikdy jsme neusilovali o vytvoření romského státu ... obracíme se na lidstvo

se žádostí, abychom se mohli prezentovat jako národ, kterým jsme ... chceme, aby byl mezi současnými oficiálně uznávanými zeměmi zastoupen i romský národ.

Různě upraveným autonymem nazývali po dlouhá staletí Romové jen sami sebe. Okolní majoritní obyvatelstvo využívalo k jejich označení výhradně jiné názvy, nesoucí obvykle pejorativní zabarvení. Zmínky o správném označení etnika nebo subetnické skupiny byly vždy ojedinělé a souvisely především s vědeckým či badatelským zájmem jednotlivců.

Majorita Romy často nazývala vlastními označeními, tzv. exoetnonymy. Z výrazu Athinganoi, použitého v souvislosti s Romy na konci 11. století v Byzanci, vznikla exoetnonyma ve slovanských jazycích (cigán, cikán apod.), maďarštině – Cigány, němčině – Zigeuner, i románských jazycích (např. Zingari v italštině). Původně hanlivý nádech spojený s náboženskou sektou se z těchto označení nikdy nevytratil a jednotlivá pojmenování nebyla Romy samotnými nikdy bezvýhradně akceptována. Na konci 15. století přicházely pod tureckým nátlakem do Evropy skupiny z území dnešního Řecka a Balkánu, často s informacemi, že přicházejí z Egypta. Nejednalo se ovšem o Egypt africký, ale o oblast v Řecku nazývanou Malý Egypt. Tvrzení o egyptském původu majoritní společnost rychle převzala a na jejich základě dala vzniknout exoetnonymům, např. v angličtině – Gypsies, španělštině – Gitanos, francouzštině – Gitanes, maďarštině – Phárao-népe, nebo i hanlivým označením, např. ve slovenštině – Farahúni apod. V současnosti se v některých jazycích můžeme setkat s různými termíny užívané v souvislosti s Romy. Jejich použití má daná pravidla a často jsou stejně akceptované romskou i neromskou stranou. Jako příklad lze uvést termíny užívané ve Velké Británii. *Trevelers* zahrnuje všechny, kteří žijí kočovným způsobem života. *Gypsies* je název pro původní britské Romy a termínem *Roma* jsou označováni Romové přistěhovaní na přelomu 20. a 21. století z východní a střední Evropy.

Romové samotní při komunikaci s majoritou často sami sebe označují jako cikány. Důvodem, proč sami tento termín používají (a občas se vymezují vůči označení Romové), je skutečnost, že označení cikán považují za terminologicky správnější překlad k romskému *Roma*. Při komunikaci s Romy v českém a slovenském prostředí je vhodnější zachovávat a používat oficiální současnou terminologii.

Subetnické romské skupiny na území České republiky

V dnešní době neexistují oficiální statistiky, které by přesně vyčíslily počet Romů žijících na území České republiky. Informace získané při posledním sčítání Romů, kdy se mohli občané přihlásit k romské národnosti, jsou silně podhodnocené a nelze je považovat za reálný stav. Podle odhadů žije v dnešní době v ČR 280 – 320 tisíc Romů rozdělených do

několika subetnických romských skupin. Nejpočetnější je skupina tradičně usedlých slovenských Romů (starší verze v rom. *servika Roma*, v dnešní době se používá obvykle *slovenska Roma*), potomků těch, kteří přišli do českých zemí v jedné z několika migračních skupin v průběhu 2. poloviny 20. století. Většina z nich pochází z území východního Slovenska a hovoří východoslovenským dialektem romštiny, menší počet z nich používá dialekt západoslovenský. Jejich počet se procentuálně odhaduje na 85% veškeré romské populace na území ČR. Značná část z nich žila pod tlakem asimilace, která způsobila ztrátu tradiční kultury. Většina v době socialistického státu pracovala jako nekvalifikovaná pracovní síla a po roce 1990 ztratila práci, čímž se dostala do katastrofální sociální situace. V rámci této subetnické skupiny dochází k postupné integraci do většinové společnosti. Právě u ní sledujeme narůstající počet osob se středním a vysokoškolským vzděláním. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejpočetnější subetnickou skupinu Romů v ČR, lze říci, že právě ona je určující složkou pro budoucnost Romů u nás.

Druhou nejpočetnější subetnickou skupinou jsou tzv. olašští Romové (rom. *vlachika Roma*). Potomci Romů, kteří se na území ČR dostali po 2. světové válce a až do roku 1958 žili tradičním kočovným životem, založeným nejčastěji na nejrůznějších druzích parazitování na většinové společnosti. Olašští Romové jsou známí svým nepříliš kladným postojem vůči tradičně usedlým Romům. Nahlízejí na ně s určitým despektem pramenícím ze vzájemné symbiózy usedlých Romů a místního obyvatelstva. Používají pro ně speciální označení – *Rumungri*. Původ tohoto označení lze hledat v *Rom Ungro*, tj. maďarský Rom. Olašští Romové vztáhli apelativum i na usedlé Romy slovenské. Pro tradičně kočovné Romy představovalo usazení ztrátu pravého *romipen*, což je v podstatě souhrn pravidel, chování a pocitů spojených s vědomím určité etnické příslušnosti, která by měla být vlastní každému Romovi, zkráceně romství. Rumungri podle nich *romipen* ztratili právě pro snahu o soužití s majoritou. Původní označení ze slovenského území přešlo spolu se svými nositeli do českých zemí. Zde se zažilo takovou měrou, že i samotní slovenští Romové se označují za Rumungry. Olašští Romové jsou u nás považováni za nositele nejkonzervativnějších romských tradic. Z toho důvodu nepřijímají stejnou měrou a rychlostí integrační snahy majoritní společnosti, jako např. Romové slovenští. Jejich jazyk obsahuje značné množství výpůjček z rumunštiny. Procentuální počet olašských Romů v České republice se uvádí přibližně 10%.

2% Romů na území ČR tvoří Romové maďarští (rom. *ungrika Roma*), velmi často nesprávně spojovaní s Romy slovenskými. Hlavní rozdíl tvoří jazyk, který je na rozdíl od slovenských Romů ovlivněn maďarštinou. Další 2% jsou rozdělena mezi potomky

moravských a českých Romů, jejichž předkové většinou zahynuli v koncentračních táborech za 2. světové války (viz kapitola 1. 7. Konečná stanice, s.43–46). Míra jejich integrace je natolik vysoká, že pro své okolí i pro Romy z jiných etnických skupin mnohdy nepředstavují nositele tradičního romipen. Oni sami se však za Romy považují, přestože převážná část z nich nepoužívá romštinu jako mateřský jazyk, ale zná ji spíše pasivně, někteří žijí také v interetnických manželstvích apod. Do zbývajících procenta jsou zahrnuti němečtí Sintové (rom. *Sinti*), jejichž předky potkal za 2. světové války stejný osud. Na rozdíl od českých či moravských Romů jde o dodnes poměrně uzavřenou komunitu. Jejich jazyk je do značné míry ovlivněn němčinou a výrazně se odlišuje od romštiny používané slovenskými Romy. Sinti se svým konzervativním postojem k romipen více se přibližují k olašským Romům.

Nastíněné rozdělení platilo především do přelomu tisíciletí. V době zániku hranic mezi evropskými státy došlo ke značné migraci různých subetnických romských skupin ze zahraničí a narušení tohoto ustáleného rozložení v rámci našeho státu. Počet Romů z jiných subetnických skupin však není nijak výrazný. Za zmínku stojí patrně jen zástupci různých subetnických skupin Romů z Rumunska, kteří však na našem území žijí velmi často ilegálně a bez pracovního poměru, a není proto možné jakkoliv podchytit jejich počet. Vzhledem k dnešním statistickým trendům, kdy jsou jakékoliv výzkumy zaměřené na etnicitu ovlivněny obavami z nařknutí z diskriminace, nelze přesně určit ani přesný počet Romů v ČR, ani procentuální rozvrstvení jednotlivých subetnických skupin.

Většina příslušníků majoritního obyvatelstva považuje označení Rom za novodobý výmysl související s etnoemancipací této národnostní menšiny. Je nutné si však uvědomit, že se jedná o etnonymum po dlouhá staletí evropskému obyvatelstvu neznámé. Označení cikán, cigán, gypsies, gitanos apod. bylo a zůstane exoetnonymem, tedy výrazem používaným většinovým obyvatelstvem pro označení Romů, nežádka s pejorativním nádechem. Mnoho Romů v českém prostředí označuje sebe sama za cikány. Důvodem není skutečnost, že by tento výraz považovali za správný. Slovo cikán pro ně znamená doslovný překlad romského slova *Rom* do češtiny. Protože majoritní společnost neznala jiný termín, naučili se Romové při komunikaci s Čechy používat slovo, které považovali z celoživotní praxe za adekvátní. Romové sami vycítí, kdy je slovo cikán používáno hanlivě a kdy jej můžou považovat za synonymum k označení Romové. Při komunikaci v rámci výzkumů, ale i při psaní odborných prací je však současnými romisty doporučováno využívání termínu Rom – Romové. Jedinou výjimkou tvoří texty zaměřené na historii, v nichž je někdy nutno v kontextu používat cikán – cikáni.

Označení příslušníků majoritní společnosti

V opozici ke slovu Rom se s ohledem na danou situaci a vhodnost používá několik různých termínů. Kromě obvyklých opisných slovních spojení, jako např. většina, majorita, domácí či místní obyvatelstvo, je asi nejpoužívanějším označením nerom. Slovo nerom je v dnešní době velmi hojně využíváno a dalo by se říci, že se jedná o překlad romského termínu *gadžo*, tedy osoby neromského původu. Slovenští Romové slovem *gadžo* původně označovali neromské sedláky, po 2. světové válce se tento pojem rozšířil obecně na neromy. Jiné romské subetnické skupiny proto mohou mít pro místní obyvatelstvo jiná označení než *gadžo*, např. španělští *payos* apod. Problematická je také otázka, jak vlastně termín nerom psát – existuje několik verzí: nerom, ne-Rom i Nerom. Z etnologického hlediska je poslední varianta nejnevhodnější, protože psaním velkého písmene na začátku navozuje představu, že se jedná o příslušníky jedné etnické skupiny. Právě ona je však u české a slovenské odborné veřejnosti nejčastější. Termín *gadžo* je nutné používat se stejnou rozvahou jako označení cikán či cigán. U mnohých zástupců většinové společnosti může totiž vyvolávat podobnou reakci jako slovo cikán u Romů.

Literatura:

Romové – subetnické skupiny. Dostupné z: <http://romani.uni-graz.at/rombase/>